

**ЛИСТУВАННЯ АНДЖЕЯ ШВАЛЬБЕ
З ОНІСІЄЮ ШРЕЄР-ТРАЧЕНКО
В АСПЕКТІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ
КУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ 1960–1970-х**

Історія розвитку науки і мистецтва багата на знакові події, що відчутно вплинули на їх становлення. З-поміж них можна виділити важливі мистецько-наукові акції, які активно сприяли формуванню української школи з вивчення і виконання старовинної музики. Йдеться про міжнародні конгреси і фестивалі старовинної музики країн Центральної та Східної Європи, перший з яких відбувся у польському місті Бидгощ 10–16 вересня 1966 р.¹. Участь у ньому видатного

---

¹ Міжнародний конгрес і фестиваль старовинної музики країн Центральної та Східної Європи (від 1975 р. — *Musica Antiqua Europae Orientalis* (МАЕО)) відбувається у місті Бидгощ (Польща) кожні три роки, починаючи з вересня 1966 р. Конгрес був організований на базі Поморської філармонії імені Ігнація Яна Падеревського за сприяння Інституту мистецтвознавства при Варшавському університеті. У музикознавчих конгресах брали участь представники понад 50-и добре знаних у світі університетських центрів із вивчення старовинної музики. Метою цього науково-творчого зібрання є вивчення та виконання музичних творів, що з'явилися за 2000 років у різних напрямках європейської музичної культури, а також визначення їх ролі у становленні й розвитку культурного коріння Європи та світу.

Перший конгрес і фестиваль (10–16 вересня 1966 р.) засвідчив неабиякий інтерес польських артистів та науковців до старовинної музики. Цю ідею гаряче підтримали та любивали на рівні державних установ Анджей Швальбе, тогочасний директор Поморської філармонії Бидгоща, та Зофія Лісса, професор Інституту мистецтвознавства при Варшавському університеті. Акція була спрямована на подолання «білих плям» у вивченні старовинної музики та безпосередньо її польського компонента.

Це був інноваційний проект, який базувався на науковому та виконавському аспектах і передбачав організацію музикознавчої конференції та низки концертних заходів. Тож поціновувачі цього пласта музичної культури отримали можливість познайомитися з глибокими розвідками про сутність цієї музики, а також почути її в живому виконанні у концертних програмах.

українського вченого-музиколога Онисії Яківни Шреер-Ткаченко з виступом-доповіддю «Розвиток української музики у XVI–XVIII століттях» [9]¹ дала значий поштовх для розвитку цього напрямку досліджень в українському музикознавстві, свідченням чого став той факт, що вже на початку 1970-х в Україні сформувався науковий осередок з вивчення цього пласта культури.

Мета нашої статті — познайомити наукові кола з листуванням двох визначних особистостей — Анджeya Швальбе та Онисії Шреер-Ткаченко, чий вклад у дослідження й популяризацію старовинної музики на теренах Польщі й України є досить вагомим. Це дозволить повніше окреслити деякі аспекти їх музично-просвітницької діяльності, належно оцінити їх відданість своїй справі.

Новизна дослідження полягає у тому, що до мистецтвознавчого обігу вперше залучено листи Анджeya Швальбе та інших відомих діячів польської культури Елеонори Гарендарської², Яна Малецького³, Мечислава Томашевського⁴ та Мечислава Фельда⁵ до Онисії Шреер-Ткаченко, а також лист А. Швальбе до тогочасного ректора Київської державної консерваторії імені П. І. Чайковського А. Штогаренка, його ж лист до учасниці Другого міжнародного конгресу і фестивалю старовинної музики країн Центральної та Східної Європи (1969), української дослідниці старовинної музики, нині доктора мистецтвознавства, професора Олек-

---

¹ Шреер-Ткаченко А. Развитие украинской музыки в XVI–XVIII веках // Musica Antiqua Europae Orientalis: Acta scientifica congressus: Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. — Warszawa, 1966. — S. 507–517.

² Елеонора Христина Гарендарська — польський музикознавець, культурний діяч, від 1991 р. — директор Поморської філармонії імені Ігнація Яна Падеревського у м. Бидгощ. Вивчала музикознавство у Варшавському університеті. Після захисту дисертації працювала у Поморській філармонії, де разом із іншими митцями під керівництвом А. Швальбе організувала музичні фестивалі і конгреси МАЕО. Від 1990 р. — директор Поморської філармонії.

³ Професор Ян Малецький був відомим у Бидгощі лікарем-отоларингологом. Водночас він став одним із засновників Бидгощського музичного товариства (1959), тісно співпрацював з А. Швальбе в питаннях організації Першого міжнародного конгресу і фестивалю старовинної музики країн Центральної та Східної Європи (1966). Помер у 1982 р.

⁴ Мечислав Томашевський — польський музикознавець, теоретик, музичний естетик, співорганізатор музичного життя у Бидгощі після Другої світової війни (1946–1952), професор та Почесний доктор Краківської музичної академії. Почесний громадянин міста Кракова.

⁵ Инж. (інженерний. — І. С.) професор Мечислав Фельд у другій половині 1960-х був секретарем Бидгощського наукового товариства; випускник і співробітник Гданського політехнічного університету; заслужений учитель Гданського політехнічного університету, Бидгощського сільськогосподарсько-технологічного університету та Кошалінської політехніки. Відомий фахівець у галузі технологій машинного будівництва. Помер у 2012 р.

сандри Цалай-Якименко та чернетку (рукопис та машинопис) листа О. Шреєр-Ткаченко до А. Швальбе. Загалом усі епістолярії тією чи іншою мірою репрезентують участь українських учених і виконавців у міжнародних конгресах і фестивалях (від 1975 р. МАЕО. — І. С.) 1966, 1969, 1972, 1975, 1978 років і дають можливість скласти цілісне уявлення про функціонування цього науково-творчого заходу.

Значна частина листів належить Анджею Швальбе, активному просвітникові, чия діяльність зумовила потужний розвиток професійної культури польського регіону Помори і Куяви у другій половині ХХ ст.

Спробуємо побіжно охарактеризувати основні віхи його творчої біографії. У 1948 р. А. Швальбе закінчив юридичний факультет Торунського університету імені Миколая Коперника. Працювати за отриманою спеціальністю йому практично не довелося. Він завше був гарячим поціновувачем класичної музики і прагнув до культурної праці, тож мистецтво кардинально вплинуло на його подальшу роботу. У 1949 р. його діяльність на захист місцевого симфонічного оркестру дістала гарячу підтримку у регіоні. Активістами, серед яких був і А. Швальбе, було зібрано кілька тисяч підписів під петицією з вимогою до влади забезпечити функціонування місцевого симфонічного оркестру, проти чого виступала «влада людова»¹. Усе завершилося щасливо — оркестр не розформували. І в 1951 р. А. Швальбе призначили головним адміністратором Поморської філармонії. За його сприяння у 1956 р. було зведено нову будівлю філармонії, яка має спільні архітектурні риси з Національною філармонією у Варшаві.

А. Швальбе був також одним із засновників Бидгощського наукового товариства (1959), ініціатором будівництва в Бидгощі музичного театру (1960), а коли 1973 р. розпочалося будівництво місцевого оперного театру, багато років був безпосереднім інвестором проекту.

У 1961 р. А. Швальбе започаткував при Поморській філармонії видавничу серію «З історії польської музики в Померанії». Маючи блискучі організаторські здібності, у 1962 р. митець запрошує з Кракова відомого диригента Станіслава Галонського². Останній за підтримки А. Швальбе заснував *Capella*

¹ Влада людова — словосполучення яке має відверто негативне значення; так у сучасній Польщі позначають соціально-політичний аспект функціонування Польської Народної Республіки (Polska Rzeczpospolita Ludowa) — державного утворення на території сучасної Польської Республіки у 1944–1989 рр. Правда, упродовж 1944–1952 рр. воно називалося Польська Республіка, згодом — ПНР.

² Станіслав Галонський — польський диригент і музикознавець, співорганізатор та упродовж 1961–1970 рр. перший художній керівник *Capella Bydgosciensis pro Musica*, співорганізатор і багатолітній директор оркестру *Capella Cracoviensis* та фестивалю «*Muzyka w Starym Krakowie*» (Музика в старому Кракові).

Онися Шреєр-Ткаченко. Кінець 1960-х

Antiqua Bydgościensis pro Musica — один з провідних польських камерних колективів, що спеціалізується на виконанні старовинної музики.

Наприкінці 1960-х А. Швальбе доклав багато зусиль до будівництва та відкриття Художнього бюро виставок (1970), зіграв вирішальну роль у заснуванні Бидгощського філіалу Державної вищої школи музики міста Лодзь (1974), який за кілька років перетворився на автономну Музичну академію імені Фелікса Нововейського. Його мистецько-просвітницька діяльність відзначена почесними державними та місцевими нагородами. Він удостоєний звання Почесного директора Поморської філармонії (1991) та Почесного громадянина міста Бидгощ (1993).

Онися Шреєр-Ткаченко — визначна постать в українському музикознавстві ХХ ст., відомий музиколог, талановитий педагог і учасниця від України Першого міжнародного конгресу і фестивалю старовинної музики країн Центральної та Східної Європи (1966). Її наукова діяльність була спрямована на поглиблене вивчення української старовинної музичної культури. Власне, з цим була пов'язана її серйозна наукова, дослідницько-пошукова діяльність 1960-х. У цей час вона створила низку основоположних праць, з-поміж яких варто виділити двотомник «Нариси з історії української музики» (К., 1964, співавтори: Л. Архімович, Т. Каришева, Т. Шеффер), доповідь про українську музику XVI–XVIII ст. на Міжнародному конгресі у Бидгощі (1966), «Хрестоматію з історії української доживотної музики» (К., 1968), «Історію української доживотної

Анджей Швальбе. Кінець 1980-х

музики» (вона виступила тут як редактор і автор розділів) (К., 1969). Серед її учнів та послідовників — Ніна Герасимова-Персидська, Олександра Цалай-Якименко, Юрій Ясіновський, нині найвідоміші вчені-медієвісти, завдяки яким відкрито багато нових сторінок старовинної музичної історії нашого народу.

Листування між А. Швальбе і О. Шреєр-Ткаченко охоплює період понад десять років. Перший лист датований 27 липня 1964 р., а останній — відповідно 12 листопада 1975 р. Ці документи зберігаються в архіві музикознавця, який зосереджений у двох великих архівних закладах Києва — Центральному державному музеї-архіві літератури і мистецтв України (ЦДАМЛМ України) і Кабінеті-архіві при Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського¹. Серед цих свідків музичної історії окреме місце посідають одинадцять листів від Анджея Швальбе (дев'ять — польською, по одному — німецькою [13] та французькою [12] мовами), які знаходяться у ЦДАМЛМ України. Також у її архіві є лист А. Швальбе до тодішнього ректора Київської державної консерваторії імені П. І. Чайковського Андрія Штогаренка, датований 26 вересня 1963 р., та лист від 30 жовтня 1969 р. до учасниці Другого міжнародного конгресу і фестивалю (1966) від України Олександри Цалай-Якименко.

¹ В обох закладах епістолярна спадщина О. Шреєр-Ткаченко досить значна і нараховує близько 200 архівних одиниць. Дослідниця вела активне листування. Адресати — відомі вчені Польщі, Чехії, Болгарії, Росії, України, Білорусі.

Як зазначалося, в архіві науковця зберігаються і листи від інших культурних діячів, які брали безпосередню участь у підготовці Першого міжнародного конгресу і фестивалю. Зокрема, це лист від 25 червня 1966 р. з розповіддю про організаційні моменти, пов'язані з перебуванням О. Шреєр-Ткаченко на Конгресі, від секретарів цього заходу Мечислава Фельда і Яна Малецького, та лист від 12 липня 1967 р. секретаря Другого міжнародного конгресу і фестивалю Елеонори Гарендарської [14], яка просить повідомити їй прізвище українського музикознавця, який за два роки братиме участь у Конгресі 1969 р.

Окремого тлумачення вимагає найпізніший польський лист А. Швальбе до А. Штогаренка, з якого усе розпочалося. У ньому польська сторона від імені А. Швальбе повідомляє, що «...міністр культури і науки ПНР (Польської Народної Республіки. — *І. С.*) вислав офіційного листа у справі фестивалю старовинної музики Європи Центральної і Східної до міністра культури СРСР. Водночас товаришеві Ректору направлено офіційного листа (від міністра культури і науки ПНР. — *І. С.*), копію якого я додаю у неофіційний спосіб з тим, аби Ви приділили нам увагу та надали інформацію про радянські камерні колективи (музичні й, очевидно, українські. — *І. С.*), диригентів і солістів, які могли б узяти участь у концертах з творів старовинної музики народів України та Росії...» [11].

Відомо, що А. Штогаренко доручив О. Шреєр-Ткаченко вивчити це питання, адже на той час вона була у Київській державній консерваторії чи не єдиним науковцем, який глибоко і всебічно займався старовинною музикою. Так, у 1947 р. дослідниця під керівництвом відомого українського музикознавця П. Козицького захистила кандидатську дисертацію на тему «Українська пісня-романс у її джерелах та розвитку в XVII–XVIII століттях». Науково-дослідницька робота, виконана у цій площині, вимагала значних зусиль по збиранню, осмисленню й систематизації матеріалу. Як зазначають дослідники, «спираючись на історичну розвідку з цього питання М. Грінченка, Онисія Яківна значно розширює проблематику вивчення жанру, його культурологічний контекст. Ще у 1937 р. <...> почала розшукувати архівні документи, що стосуються історії української музичної культури, рукописи та стародруки у бібліотеках України (Києва, Львова, Кам'янець-Подільського), а також Москви й Ленінграда. Зібраний матеріал ліг в основу першого варіанта підручника та хрестоматії з історії української музики. Цінний рукопис, підготовлений до друку, був знищений під час пожежі у Київській консерваторії в період окупації» [5].

Тож надалі А. Швальбе адресуватиме листи безпосередньо до О. Шреєр-Ткаченко. Цілком вірогідно, що цей лист міг бути проігнорований українською стороною, через що відбір до участі в цьому заході здійснювали б відповідні центральні культурні фундації у Москві, що унеможливило б таку широку репрезентацію української старовинної музики на Першому міжнародному конгресі

FILHARMONIA POMORSKA IM. IGNACEGO PADEREWSKIEGO

BYDGOSZCZ, UL. LIBELTA 16 · TELEFONY: CENTRALA 258-26
DYREKTOR - SEKRETARIAT 251-05 · DZIAŁ UPOWSZECZNIENIA 252-59
KONTO BANKOWE: N. B. P. III O. M. BYDGOSZCZ NR 205/6/491
SKRÓT TELEGRAFICZNY FILHARMONIA - BYDGOSZCZ

Bydgoszcz, dnia 26 września 1963 r.

4564
Ldz...../63

Do Towarzysza
Rektora Kijowskiego Konserwatorium
A. J. SZTOGARENKI

K I J Ó W
ul. Marksa 3 - 5

Uprzejmie komunikuję Towarzyszowi Rektorowi, że Minister Kultury i Sztuki PRL wystosował oficjalne pismo w sprawie Festiwalu Dawnej Muzyki Europy Środkowej i Wschodniej do Ministra Kultury Związku Radzieckiego. - Równocześnie drogą oficjalną zostało skierowane do Towarzysza Rektora pismo, którego odpis w załączeniu przedkładaam z tą myślą, aby mógł Towarzysz Rektor zapoznać się wcześniej z jego treścią i narazie w sposób nieoficjalny udzielić nam tak ważnych dla nas już w tej chwili informacji, jaki Zespół Kameralny Radziecki, jacy dyrygenci i soliści mogliby występować w koncertach zarezerwowanych dla Dawnej Muzyki Narodów Ukrainy i Rosji. -

Po otrzymaniu tych informacji moglibyśmy już wstępnie zabezpieczyć przyjazd wykonawców radzieckich w planie wymiany kulturalnej między PRL a Z.S.R.R. na 1966 r. -

Bylibyśmy również bardzo zobowiązani za propozycje dotyczące programu tych koncertów oraz za ewentualne wskazówki co do możliwości otrzymania odnośnych materiałów nutowych. -

Łączymy wyrazy głębokiego szacunku i poważania. -

Dyrektor:

/Mgr Andrzej Szwalbe/

AS/ML

Лист А. Швальбе до А. Штогаренка. 26 вересня 1963 р. ЦДАМЛМ України,
ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 1.

і фестивалі у 1966 р. Але дивовижним чином усе склалося якнайкраще як щодо безпосередньої участі української делегації у складі загальнорадянської, так і для започаткування й розвитку в Україні цілого напрямку — дослідження давніх пам'яток музичної культури. І якщо у 1963–1966 рр. виступ О. Шреєр-Ткаченко у Конгресі був з розряду поодиноких мистецтвознавчих розвідок про українську старовинну музику, запропонованих увазі європейського слухача, то вже на початку 1970-х в українському музикознавстві потужно функціонує наукова школа вчених-медієвістів з відповідними внутрішньогалузевими напрямками дослідницьких пріоритетів. Притому, з появою кожного нового старовинного артефакту удосконалюється сама методика досліджень. З упевненістю можна стверджувати, що цей маленький лист зробив справжній переворот в українській науці, спровокувавши могутній поштовх для розвитку цілого напрямку в українському музикознавстві.

Хочеться відзначити новаторський підхід польської сторони до організації Першого конгресу і фестивалю 1966 р. Так, А. Швальбе одразу виділяє камерні жанри як основні в концертах цього поважного наукового і творчого зібрання. Причина зацікавлення організаторів такою жанровою специфікою криється у її мобільності та можливості охопити в концертних програмах фестивалю якнайширшу географію. З іншого боку, саме в камерних формах часто написано твори зі старовинних манускриптів. Зокрема, малі форми часто виявляємо і в українській музиці барокового часу (канти, партесні концерти з камерною кількістю учасників співу).

Про домінування камерних форм виступу та камерних жанрів свідчить і «Інформаційний бюлетень» № 2, який зберігається в особистому архіві О. Шреєр-Ткаченко¹. У вступній статті документа читаємо: «...Згідно з обіцянками висилаємо установам і зацікавленим особам бюлетень, в якому міститься інформація про актуальний стан підготовчих робіт до фестивалю. Просимо якнайширше пропагувати всі повідомлення, що стосуються фестивалю у пресі, на радіо (не тільки в журналах, що висвітлюють питання музики і музикознавства), <...> у музичних школах, університетах та інших наукових установах. Про всі новини, що стосуються Фестивалю та про всі зміни, які можуть відбутися в програмі Фестивалю і Конгресу, повідомлятимемо в чергових номерах Бюлетеня» [24, арк. 27]. Далі на кільканадцяти сторінках детально розписано план творчих акцій у рамках Першого міжнародного конгресу і фестивалю старовинної музики 1966 р. з точним хронометражем творів, що звучатимуть у тому чи іншому кон-

---

¹ В архіві О. Шреєр-Ткаченко представлена одна з російськомовних версій «Інформаційного бюлетеня» № 2 [24]. Видання регулярно оновлювалося й надсилося учасникам конгресу і фестивалю.

церті. В середньому тривалість кожного номера не перевищувала трьох з половиною хвилин.

Онисія Яківна взяла участь тільки в Першому міжнародному конгресі і фестивалі старовинної музики (1966). Хоча з листів А. Швальбе та Е. Гарендарської дізнаємося, що дослідниця отримувала запрошення практично на кожний наступний фестиваль аж до 1978 р., але на жаль, так і не змогла скористатися люб'язними запрошеннями організаторів. Зі спогадів Т. Некрасової та Н. Герасимової-Персидської відомо, що вона завше намагалася відкрити шляхи пізнання науки молодим ученим, своїм послідовникам.

Про причини відмови від участі в чергових конгресах МАЕО подекуди дізнаємося з листа Е. Гарендарської до О. Шреєр-Ткаченко від 12 липня 1967 р., в якому дописувач зазначає: «Нам дуже прикро, що пані не зможе взяти участі у Міжнародному конгресі і фестивалі старовинної музики 1969 року (мається на увазі Другий фестиваль, що відбудеться у вересні 1969 р. — *І. С.*). Сподіваємося, що здоров'я покращиться і ми матимемо можливість вітати пані в Любостроні¹» [14]. Про це ж читаємо в перших рядках листа А. Швальбе до О. Шреєр-Ткаченко від 8 серпня 1967 р., де той висловлює жаль з приводу остаточної відмови дослідниці від участі в науковому зібранні Конгресу 1969 р. через незадовільний стан її здоров'я [15].

Тут варто зауважити, що процес підготовки О. Шреєр-Ткаченко до виступу на Першому конгресі був досить складним. З цього приводу М. Копиця зазначає, що на той момент склалися непрості стосунки між О. Шреєр-Ткаченко і Ю. Келдишем, іншим учасником Конгресу з російського боку, який вважав, що текст її доповіді не відповідає загальноприйнятим у радянському музикознавстві канонам розвитку музики. Тож увесь підготовчий етап, а особливо затвердження цієї наукової розвідки, у Москві були дуже виснажливими й нервовими². Описана Онисією Яківною ситуація безцеремонного тиску на україн-

---

¹ Палац у Любостроні побудовано у 1795–1800 рр. відомим архітектором Станіславом Завадським на замовлення Фрідріха Скужевського біля містечка Пілатове. У його назві власник палацу закодував гру слів «люба сторона». Розташований поблизу Бидгоща.

Багато зусиль до реконструкції цього архітектурного дива, яке на початку 1960-х перебувало у стані занепаду, доклав А. Швальбе. Закликаючи владу провести реконструкцію, він почав влаштовувати в ротонді палацу численні концерти під гаслом «Відродження музикою». Ця традиція зберігається в Любостроні вже багато років. Тут були організовані деякі концерти польських і зарубіжних митців у рамках Першого і Другого міжнародних конгресів і фестивалів старовинної музики. У 1966 р. саме в ротонді палацу відбувся Конгрес науковців, у якому брала участь О. Шреєр-Ткаченко.

² Так виглядав на той час процес допуску до міжнародних конференцій учасників з ре-

ського музикознавця, що простежується в її листах, залишає вкрай неприємний осад [4, с. 287–306].

Пропонуємо ознайомитися ще з одним унікальним документом — рукописним звітом О. Шреєр-Ткаченко про Перший міжнародний конгрес і фестиваль старовинної музики 1966 р. М. Копиця висловлює припущення, що, можливо, Онисія Яківна готувала цей текст для радіо- або телепередачі [4, с. 307]. Чи відбулася ця програма — невідомо, однак сам стиль викладу тексту, досить глибокого і ємного за змістом, цілком відповідав означеному вище жанру. Наведімо деякі висловлювання авторки, які розкривають широку географію учасників зібрання, високий професіоналізм концертних виступів та добре спланований польською стороною формат заходу: «Протягом цілого тижня старовинне польське місто Бидгощ у Поморськiм краї було центром великого музично-культурного свята — Першого міжнародного конгресу і фестивалю старовинної музики Східної Європи. Від 9 по 16 вересня тут відбувалися концерти і наукові доповіді, присвячені завданню дослідити і продемонструвати скарби музичної культури минулого слов'янських народів від XII до XVIII ст. Ніколи в історії ще не звучали так сильно і сконцентровано музичні голоси слов'ян та їх близьких сусідів.

Концерт польської музики відкрив фестиваль, далі прозвучали музичні твори Югославії, Чехословаччини, Болгарії, Румунії, Угорщини. Темі “Слов'янські елементи в німецькій музиці” присвятили свій концерт музиканти Східної Німеччини.

Багато цікавих, самобутніх музичних творів різних епох, стилів і жанрів — від середньовічного одноголосся і до розвиненого багатоголосся в хоровій музиці, від дрібних інструментальних творів до ораторій і симфоній прозвучало на Бидгощському фестивалі у виконанні кращих колективів. <...> Концерти чергувалися з науковими доповідями, підготовленими відомими музикознавцями різних країн, які немало праці доклали до вивчення, розшифровки і дослідження старовинних музичних рукописів, документів, що висвітлювали важливі проблеми розвитку музичної культури. Невтомно і багато працювали ініціатори та організатори цього форуму музикантів країн Східної та Середньої Європи — польські музикознавці і серед них насамперед голова Наукового конгресу, професор Варшавського інституту музикології доктор Софія Лісса.

Однією з важливих складових частин цього Міжнародного конгресу і Фестивалю були доповіді радянських музикознавців та концерти російської та української музики. <...> Про українську музику у XVI–XVIII ст. розповіла в.о. професора Київської консерваторії Онисія Шреєр-Ткаченко. З величезним ху-

---

гонів. Їх доповіді ретельно перевіряла Москва з точки зору відповідності до загальноприйнятих канонів історії розвитку музики у Радянському Союзі.

дожнім успіхом пройшли концерти вітчизняної музики XVI–XVIII ст. у виконанні Державної хорової капели РРФСР під керівництвом Олександра Юрлова, солістів та оркестру Поморської філармонії (диригент Володимир Єсіпов). <...> У другому і третьому концертах російської та української музики прозвучали інструментальні твори Бортнянського, Трутовського, Караулова, пісні та романси Теплова, Дубянского, Сковороди, Козловського. Зацікавленість викликала Симфонія невідомого автора XVIII ст. на українські теми і великий музично-драматичний твір Євстигнія Фоміна “Орфей і Еврідика”. Але особливе хвилювання багаточисленної публіки викликало прослухання фрагментів старовинних українських дум “Невольничий плач”, “Про трьох братів Азовських” та “Про бурю на Чорному морі”. Виконав її з великим почуттям молодий співак і бандурист, вихованець Київської консерваторії Юрій Демчук. Експресія і драматизм цих вільних реcitaцій у супроводі бандури були сприйняті як цілком самотній, незрівнянної краси і сили витвір народного духу. <...> Перший міжнародний конгрес старовинної музики народів Східної Європи став видатною подією в музично-культурному й громадському житті. Як відзначили всі учасники конгресу, він стане поворотним пунктом в історії музики, відновить і доведе видатну роль слов'янських народів у розвитку світової музичної культури» [4, с. 307–310].

Окрему групу листів складають епістолярії Анджея Швальбе, пов'язані з Другим міжнародним конгресом та фестивалем. Це передусім два листи, один з яких адресований доповідачці від України Олександрі Цалай-Якименко, а другий — Онисії Шреєр-Ткаченко. Перший датований 30 жовтня 1969 р.¹. Очевидно, до них можна долучити й лист, датований 1967 р., до О. Шреєр-Ткаченко від тодішнього директора Польського музичного видавництва М. Томашевського, в якому видавець намагається узгодити зі Шреєр-Ткаченко можливість надрукування у Польщі варіанта «Граматики мусикійської» Миколи Дилецького («Петербургський список» 1723 р.). Цей манускрипт у 1960-х віднайшла у Львові О. Цалай-Якименко, на той час аспірантка кафедри історії української музики Київської державної консерваторії, яку тоді очолювала О. Шреєр-Ткаченко. Ці матеріали, як вважала Онисія Яківна, «...повинні бути доступні всім дослідникам його праць і творів» [4, с. 290]. Про цю знахідку вона розповіла у Бидгощі відомому польському вченому Зигмунду Швейковському², а той у свою чергу — Мечиславу Томашевському [16]. Відомо, що у 1960-х було знайдено сім списків. Сьогодні

¹ Лист написано через місяць після проведення Другого міжнародного конгресу і фестивалю старовинної музики країн Центральної та Східної Європи, який відбувся 4–9 вересня 1969 р.

² Зигмунд Швейковський — історик польської літератури, який спеціалізувався на польській прозі XIX ст.

їх — понад двадцять. Але й донині точно не відомо, звідки був родом автор цього манускрипту? Є інформація, що він мешкав у граді Києві (хоча в київських рукописах підписувався латиною), а вчився — у Вільно. До того ж сучасні дослідники старовинної музики не раз констатують, що його музика ґрунтується на західно-європейських тогочасних композиційних техніках, а не на традиції, що побутувала на слов'янських землях. Запитань тут більше, ніж відповідей. Відомо також, що «Список», який віднайшла О.Цалай-Якименко, насичений полонізмами, що, можливо, й зацікавило польську сторону. Та цей проект з польським видавництвом не було реалізовано. Натомість у 1970 р. «Музична Україна» друкує знайдений фоліант.

Для актуалізації цієї наукової знахідки О.Шреер-Ткаченко відіслала заявку про участь О.Цалай-Якименко у Другому міжнародному конгресі і Фестивалі старовинної музики країн Центральної та Східної Європи з темою доповіді «Музично-теоретична думка на Україні в XVII столітті та твори Миколи Дилецького». Її виступ викликав значний інтерес в організаторів і, зокрема, у А.Швальбе, про що і свідчать листи, написані одразу після закінчення згаданих культурних заходів. Організатори фестивалю зацікавилися прочитаною доповіддю, яка дала можливість окреслити форми та умови участі українських артистів у наступному Третньому конгресі і фестивалі. А.Швальбе пише, що «...стосовно наших розмов про наступний фестиваль старовинної музики, який відбудеться у 1972 р., надсилаю у додатку лист-копію, надісланий до професора О.Шреер-Ткаченко, у якому просимо про надсилання зустрічних репертуарних пропозицій стосовно старовинної української музики та формату її виконавців» [19].

У другому листі А.Швальбе розмірковує над форматом участі представників України у наступному конгресі і фестивалі: «...Маємо на меті з приємністю повідомити, що наступний фестиваль давньої музики країн Центральної та Східної Європи відбудеться з 10 по 15.09.72 року. У зв'язку з тим звертаємося з щирим проханням надіслати вступні слова, репертуарні пропозиції, пов'язані з концертом старовинної української музики. Гадаємо, що в період, який залишився до початку фестивалю, можна сподіватися на нові відкриття пам'яток музичного минулого України. <...> Під час цьогорічного фестивалю українські музикознавці згадували, наприклад, про київський спів, київську міщанську музику, думи з корбовою лірою тощо, про такі невідомі нам форми, як вертеп або музика Запорізької Січі і спів Ірмоля¹. <...> Остаточним критерієм відбору, що вирішує долю цих творів у програмі, буде їх безперечна артистична цінність» [18].

---

¹ Власне, про ці форми і жанри української старовинної культури згадувала у своєму виступі О.Цалай-Якименко.

Очевидно, що деякі зразки української старовинної музики, про які йшлося у доповіді О.Цалай-Якименко, були з легкої руки А.Швальбе озвучені на фестивалі «МАЕО '1972».

Отже, яким постає Анджей Швальбе в листах Онисії Шреєр-Ткаченко?

По-перше, це справжній професіонал, глибокий знавець своєї справи. Досить сказати, що одразу після закінчення кожного фестивалю А.Швальбе починав активно шукати рішення концепції наступного фестивалю. Це підтверджує низка листів до О.Шреєр-Ткаченко, в яких активно обговорюються творчі форми участі українських артистів. Очевидно, такі листи директор фестивалю надсилав багатьом іншим учасникам майбутніх форумів. У цих епістолярно-творчих дискусіях вимальовувалось тематичне обличчя кожного наступного фестивального заходу.

По-друге, А.Швальбе тонко розуміє проблеми вивчення і виконання старовинної музики. Його концепції фестивалів, викладені в листах до О.Шреєр-Ткаченко, гранично ясні, що свідчить про обізнаність в царині старовинної культури, зокрема, музики. Так, у листі від 12 листопада 1975 р. читаємо, що «...наступна конференція (МАЕО '1978. — *І. С.*) повинна представити музичне мистецтво від середньовіччя до бароко. І було б цікаво реалізувати такий генеральний розподіл: 1) Схід і Захід у музиці (витоки і зближення); 2) музика народна й професійна (традиція, нотация, одноголосся і багатоголосся, інструменталізм)...» [21].

Або наведемо лист від 29 листопада 1972 р.: «З позиції минулого фестивалю хочу ознайомити Вас із темою наступного — це музика XIII–XIV століть і попередніх епох. Знаємо, що нас чекають труднощі, оскільки цей період мало досліджений у науковому і мало представлений в артистичному аспектах. Тому, як завжди, приступаємо до важкої підготовчої роботи. Беручи до відома Ваш досвід і Ваші знання, хочу запитати: як, на Вашу думку, ми повинні висвітлити цей період? На сьогодні ми прийшли до такого розуміння цієї специфіки та її реалізації в такому напрямі: культурні зв'язки між народами Східної і Середньої Європи і детальний розгляд цих особливостей. Також розуміємо, наскільки різні Рим і Візантія, християнство та іслам. Тому просимо пані запропонувати рішення або своє бачення цих моментів. Також нас цікавлять питання, пов'язані з висвітленням культури краю (України. — *І. С.*) на наступному фестивалі і конгресі МАЕО» [20]¹.

---

¹ В її архіві збереглася чернетка відповіді на цей лист. Вона має два інваріанти: рукописний [22] та друкований [23]. Онисія Яківна дала досить глибоку і вичерпну відповідь на постфестивальні пропозиції А.Швальбе щодо форм висвітлення української старовинної музики на Четвертому міжнародному конгресі і фестивалі. Зокрема, дослідниця пропонує польській стороні можливі теми доповідей: «...Могли б підготувати деякі доповіді на теми, пов'язані із наступними питаннями:

По-третє, культурно-просвітницька місія Анджея Швальбе як людини, котра організувала один з найвідоміших європейських фестивалів старовинної музики, кардинально вплинула на становлення й розвиток науково-дослідницького потенціалу України. Адже цей фестиваль сприяв активізації в Україні науково-творчої діяльності в царині старовинної музики, яка відкрила світові високопрофесійні мистецькі здобутки багатьох відомих і анонімних композиторів.

1. *Архімович А., Карішева Т., Шеффер Т., Шреєр-Ткаченко О.* Музична культура України. — М., 1961.
2. *Архімович А., Карішева Т., Шеффер Т., Шреєр-Ткаченко О.* Нариси історії української музики: У 2 ч. — К., 1964.
3. *Дилецький М.* Граматика музикальна / Підгот. О.С. Цалай-Якименко. — К., 1970.
4. *Копиця М.* Епістологія у лабіринтах музичної історії. — К., 2008. — С. 287–306.
5. *Некрасова Т., Таранченко О., Копиця М.* З історії кафедри української музики // Академія музичної еліти України. — К., 2004. — С. 229.
6. Хрестоматія української дожовтневої музики: Навч. посіб. для консерваторій та муз. уч-щ: У 2 ч. / Упоряд. та комент. О.Я. Шреєр-Ткаченко. — 2-е вид., випр. та доп. — К., 1974.
7. Хрестоматія української дожовтневої музики: Навч. посіб.: Ч. 3 / Упоряд. О.Я. Шреєр-Ткаченко та ін. — К., 1980.
8. *Цалай-Якименко А.* Музикально-теоретическая мысль на Украине в XVII ст. и труды Н. Дилецкого // МАAS: [Symp. 2]. — Bydgoszcz, 1969. — С. 347–363.
9. *Шреєр-Ткаченко А.* Развитие украинской музыки в XVI–XVIII веках // *Musica Antiqua Europae Orientalis / Acta scientifica congressus / Bydgoskie Towarzystwo Naukowe.* — Warszawa, 1966. — С. 507–517.
10. *Kłopot-Wisniewska A.* Wielka filharmonia: Filharmonia Pomorska w latach 1953–1990. — Bydgoszcz, 2006.
11. Лист А. Швальбе до А. Штогаренка. 26 вересня 1963 р. // Центральний дер-

1. Музична культура Києва XI–XII ст. Зародження богатирського епосу і його генетичний зв'язок із українськими думами. Генетичний зв'язок циклу українських обрядових і календарних трудових пісень з народно-пісенною творчістю Київської Русі. Старовинний східнослов'янський музичний інструментарій та його подальший розвиток (на матеріалі розкопок та іконопису XIV–XVI ст.).

2. Музична культура середньовічної України (XV–XVI–XVIII ст.) в її міжслов'янських зв'язках (культува музика, інструментарій, нотація, музична теорія тощо) <...>

Що стосується вашого запитання про виконавський колектив, то воно могло б бути вирішеним через створення невеликого ансамблю (8–12 осіб) на базі існуючих у нас студентських або професійних хорів...» (у друкованому інваріанті є дата написання: 12 січня 1973 р.).

жавний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України), ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 1.

12. Лист А. Швальбе і Я. Малецького до О. Шреєр-Ткаченко. 22 січня 1967 р. // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 8–8зв.

13. Лист А. Швальбе до О. Шреєр-Ткаченко. 30 січня 1967 р. // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 9.

14. Лист Е. Гарендарської до О. Шреєр-Ткаченко від. 12 липня 1967 р. // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 14.

15. Лист А. Швальбе до О. Шреєр-Ткаченко. 8 серпня 1967 р. // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 15.

16. Лист М. Томашевського до О. Шреєр-Ткаченко. 22 лютого 1967 р. // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 10–10зв.

17. Лист А. Швальбе до О. Шреєр-Ткаченко. 3 листопада 1967 р. // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 18.

18. Лист А. Швальбе до О. Шреєр-Ткаченко. 17 жовтня 1969 р. // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 20–21.

19. Лист А. Швальбе до О. Цалай-Якименко. 30 жовтня 1969 р. // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 22.

20. Лист А. Швальбе до О. Шреєр-Ткаченко. 29 листопада 1972 р. // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 23–23зв.

21. Лист А. Швальбе до О. Шреєр-Ткаченко. 12 листопада 1975 р. // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 24.

22. Рукописна чернетка листа О. Шреєр-Ткаченко до А. Швальбе. Січень 1973 р. // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 70, 70зв., 71, 71зв.

23. Чернетка листа О. Шреєр-Ткаченко до А. Швальбе. Машинопис. 12 січня 1973 р. // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 25–26.

24. «Інформаційний бюлетень» № 2 // ЦДАМЛМ України, ф. 1156, оп. 1, од. зб. 105, арк. 27–46.

Анотація. У статті відтворено листування двох визначних діячів культури Польщі й України — Анджея Швальбе та Онисії Шреєр-Ткаченко з приводу участі представників України у Міжнародних конгресах і фестивалях старовинної музики країн Центральної та Східної Європи.

Ключові слова: лист, листування, старовинна музика, Бидгощ, МАЕО, Любостронець.

Аннотация. В статье воспроизведена переписка двух выдающихся деятелей культуры Польши и Украины — Анджея Швальбе и Анисии Шреер-Ткаченко по поводу участия представителей Украины в Международных конгрессах и фестивалях старинной музыки стран Центральной и Восточной Европы.

Ключевые слова: письмо, переписка, старинная музыка, Бидгощ, МАЕО, Любостронець.

Summary. This article reproduces correspondence between two prominent cultural figures of Poland and Ukraine — Andrzej Szwalbe and Onysiya Shreer-Tkachenko regarding participation of Ukrainian representatives in Early Music International congresses and festivals of Central/Eastern European region.

Keywords: letter, correspondence, Early Music, Bydgoszcz, MAEO, Lubostroń.